

УДК 378. 016:811

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2021.74-3.11>**І. С. Орищин**старший викладач кафедри економіки і маркетингу
Національного університету «Львівська політехніка»

РОЗВИТОК СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ НЕМОВНИХ ЗВО ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ

У статті розглянуто проблему формування соціокультурної компетенції студентів, що навчаються у немовних ЗВО, під час вивчення ними іноземної мови за професійним спрямуванням. Наголошено на актуальності проблеми, оскільки сьогодні іноземна мова стала засобом міжкультурної комунікації. Важливо підготувати студентів до толерантного сприйняття виявів чужої культури та перемагати непорозуміння, що можуть виникати під час зіткнення культур відмінних історично та політично. Проаналізовано публікації зарубіжних і вітчизняних авторів, що досліджували згадану проблему. Використано найкращі поради фахівців, які стосуються вирішення вказаної проблеми. Сформульовано елементи соціокультурного змісту навчання іноземної мови та подано визначення фонових знань, необхідних для розвитку соціокультурної компетенції. Подано зразок тесту, який було запропоновано студентам на початковому етапі вивчення іноземної мови за професійним спрямуванням для визначення їхнього рівня соціокультурних знань. Результати тестування показали, що цей рівень був низький. У процесі подальшого вивчення іноземної мови у немовному ЗВО наголошено на необхідності знайомити студентів не тільки з мовою та культурою Великобританії та США, а також із загальноєвропейською культурою та європейським культурним розмаїттям. Враховуючи прагнення України увійти до Європейського Союзу, зосереджено особливу увагу на прагненні до збалансованості інтересів представників різних країн і народів Європи, до проведення спільних акцій, спрямованих на розв'язання екологічних, економічних, соціальних і політичних проблем.

Для практичного оволодіння навичками соціокультурного спілкування використовувались рольові ігри, що моделювали ситуації усного та письмового спілкування з носіями мови, а також формували у студентів комунікативні моделі поведінки у різних життєвих ситуаціях у зарубіжних країнах. На завершальному етапі вивчення іноземної мови за професійним спрямуванням у немовному ЗВО було проведено тест на визначення рівня соціокультурних знань, яких набули студенти в процесі навчання. Результати тестування засвідчили, що рівень їхньої соціокультурної компетенції значно зріс порівняно з тим, який був на початковому етапі, та що спосіб, який використовувався для вирішення досліджуваної проблеми, був правильним.

Ключові слова: соціокультурна компетенція, студенти, немовний ЗВО, іноземна мова за професійним спрямуванням, культура, фонові знання, реальні.

Постановка проблеми. Нове соціальне замовлення суспільства сьогодні полягає у тому, щоб навчити студентів іноземної мови як засобу міжкультурної комунікації, як способу пізнання досягнень вітчизняної, європейської та загальнолюдської культури, підготувати їх до толерантного сприйняття виявів чужої культури, до розуміння умовностей національних стереотипів, визнання рівноправності та рівноцінності культур, існування загальнолюдських цінностей. У сучасному світі проблема взаєморозуміння між народами залишається нерозв'язаною, тому дуже важливо навчитися перемагати непорозуміння, що виникають під час зіткнення двох культур, зумовлених відмінностями в історичному, політичному та культурному розвитку [1, с. 118].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні є цілий ряд як вітчизняних, так і зарубіжних публікацій, що розкривають ті чи інші риси соціокультурної компетенції (Н.Ф. Бориско,

Є.М. Верещагін, З.Г. Костомаров, Л.П. Голованчук, Ю.І. Пассов, В.В. Сафонова, О.І. Селіванова, О.Б. Тарнопольський, Г.Д. Томахін, В.М. Топалова, L. Damen, D. Killick, C. Kramsch, J. Munbay, R. Spack, P. Strevens, H.G. Widdowson [2, с. 9].

Про необхідність засвоєння культури народу, мова якого вивчається, вказував відомий американський методист Роберт Ладло. Він вважав, що усестороннє оволодіння мовою, яку вивчають, нерозривно пов'язане із вивченням культури народу, оволодінням специфічною системою понять, характерною для кожного народу [3, с. 26].

За визначенням В.В. Киливник, соціокультурна компетентність особистості – це якість, яка дає змогу успішно спілкуватися з представниками іншомовної культури, почуватися впевнено та комфортно в іншомовному соціокультурному середовищі; характеризує теоретичну і практичну готовність до соціокультурної діяльності; визначає відповідні ціннісні орієнтації особистості та сприяє

їх формуванню; є важливим фактором розвитку особистості, соціалізації її в сучасному суспільстві, самореалізації та культурного самовизначення [4].

На думку Л.В. Власенко і Н.О. Божок, для формування соціокультурної компетенції потрібне не знання країнознавства як комплексу наукових дисциплін, а так звані фонові знання, тобто знання про країну та її культуру, відомі усім жителям даної країни (на відміну від загальнолюдських або регіональних) [5].

Проте безумовно найкращим і найефективнішим методом формування іншомовної соціокультурної та мовної компетенції, як вважає Н.М. Гордієнко, залишається метод оволодіння мовою шляхом безпосереднього занурення у мовне середовище, тобто перебування у країні, мову якої вивчаємо. З цього випливає, що з огляду на реальні умови навчання, найбільш ефективним засобом розвитку соціокультурної компетенції студентів, що вивчають мову за межами мовного середовища, є занурення у віртуальний простір, який моделює необхідні соціокультурні характеристики соціуму. Таким віртуальним простором є інтернет – аутентичне віртуальне інтерактивне середовище [6].

Мета статті. Однак більшість робіт стосується мовних ЗВО та середньої школи. Тому метою нашого дослідження стала проблема розвитку соціокультурного компонента змісту навчання іноземної мови студентів немовних ЗВО. Важливим питанням, що визначило напрям цього дослідження, є вимоги до випускників немовних ЗВО щодо їх комунікативних умінь у процесі іншомовного спілкування. Зокрема, це стосується соціокультурного розвитку особистості.

Вклад основного матеріалу. На думку В.М. Топалової, соціокультурний компонент змісту навчання іноземної мови включає:

- фонові знання носіїв мови;
- навички та вміння мовленнєвої та немовленнєвої поведінки;
- національну культуру країни, мова якої вивчається [7, с. 38].

Фонові знання – знання про країну та її культуру, відомі усім жителям нашої країни (на відміну від загальнолюдських або регіональних). Володіння фоновими знаннями мовби включає іноземця до іншомовної громади, дає йому «культурну письменність», і навпаки, – відсутність «культурної письменності» робить його чужаком, який не може зрозуміти те, на що носії мови лише натякають в усному та письмовому спілкуванні [2, с. 10].

Перед початком вивчення курсу «Іноземна мова за професійним спрямуванням» ми провели тест на визначення початкового рівня соціокультурних знань студентів (на матеріалі англійської мови). Метою тестових завдань було перевірити:

1. Географічні параметри (для визначення ступеня обізнаності відносно поширеності англійської мови у світі).

Завдання № 1. Назвіть всі відомі вам країни та області, в яких розмовляють англійською мовою.

Завдання № 2. Покажіть на карті світу названі вами англійськомовні країни та області.

2. Внесок країни, мова якої вивчається, у світову культуру (для визначення рівня обізнаності про вклад країни у світову цивілізацію, а також в історію і культуру України).

Завдання № 1. Чи знаєте ви історію походження таких географічних назв: Оксфорд, Ньюкасл, Кембридж, Ла-Манш, Нью-касл-апон-Тайн, Лінкольн?

Завдання № 2. У які сфери людської діяльності внесли вклад такі особистості: Шекспір, Ньютон, Байрон, Джоуль, Фарадей, Дарвін, Бойль, Чемберлен, Леннон, Дрейк, Нельсон?

Сфери діяльності: а) фізика; б) математика; в) музика; г) хімія; д) театр; е) поезія; є) біологія; ж) мореплавання; з) політика.

3. Спосіб життя (для визначення відмінностей у способі життя носіїв англійської мови і носіїв української мови).

Завдання № 1. Уявіть собі таку ситуацію: ви – студент і живете у гуртожитку, ваш сусід по кімнаті – студент-англієць. Які, на вашу думку, відмінності ви зможете помітити в його/її способі життя?

4. Відмінності у системі цінностей (для визначення системи і шкали цінностей культури країни, мова якої вивчається).

Завдання № 1. Визначте чи ці твердження є правильні:

а) англійські студенти можуть заробляти гроші, працюючи вечорами;

б) більшість англійських батьків підтримують намір дітей знайти додаткову роботу;

в) більшість англійської молоді вважає необхідним отримати освіту.

5. Формули мовленнєвого етикету (для визначення рівня володіння формулами мовленнєвого етикету).

Завдання № 1. Ви приїхали в гості до вашого англійського товариша. Познайомтесь з його батьками. (Для виконання цього завдання необхідно 4 особи. Соціальні ролі може розподілити викладач або ж самі студенти).

Завдання № 2. Знання офіційного/неофіційного стилю мовленнєвого етикету. Уявіть, що ви не прийшли на домовлену зустріч через поважну причину. Як ви вибачитесь перед:

а) вашим колегою;

б) вашим товаришем ?

6. Розуміння зовнішніх культурних відмінностей. В англійській мові існують відмінні від української мови правила позначення дат і часу, націо-

нальні традиції і звичаї приписують приймати їжу в інший час доби (час обіду і вечері відрізняється в англійській та українській культурах), існують різні правила оформлення дорожніх знаків, заповнення анкет тощо.

Завдання №1. Заповніть анкету для прийому на роботу:

APPLICATION FORM

Mr/Mrs _____

First name _____ Surname _____

Nationality _____

Age _____ Job _____

Marital Status _____

single _____

married _____

divorced _____

widow(er) _____

Home address _____

Date _____

Signature _____

7. Мовні реалії (для адекватного розуміння мови співбесідника, що говорить англійською мовою, а також певних мовних реалій, що відображають властиві тільки даній конкретній культурі явища).

Завдання № 1. Ваш англійський товариш повідомляє вам у листі, що має намір провести свої різдвяні канікули у Європі. Коли це відбудеться: а) на початку грудня; б) на початку січня; в) в кінці грудня?

8. Розуміння культурних цінностей народу – носія мови і культури для визначення вербальної і невербальної поведінки співбесідника в різних ситуаціях англійською мовою).

Завдання № 1. Якщо у розмові ваш англійський співорозмовник використовує односкладову, коротку відповідь «Yes» або «No», що це означає? (Який підтекст містить його відповідь?)

Завдання № 2. Ви знаходитесь в аудиторії серед своїх ровесників – англійських студентів коледжу. Що, на вашу думку, буде для них “дивним” у вашій поведінці: а) під час лекції; б) під час практичного заняття; в) під час перерви?

9. Аналіз культурних явищ, понять, системи цінностей країни, мова якої вивчається (для тестування вміння аналізувати комплексні, «закінчені» зрізи культурного життя) [7, с. 39].

Завдання № 1. Студентам пропонується будь-яке рекламне оголошення англійською мовою. Уважно вивчіть оголошення і дайте відповіді на такі питання: а) яке враження справило на вас текст оголошення; б) що ви вважаєте найбільш характерним і таким, що привертає увагу у ньому?; в) чи вважаєте ви прийнятним цей варіант оголошення рідною мовою, якщо ні – що необхідно змінити?

Результати тесту засвідчили невисокий рівень соціокультурних знань студентів. Тому під час викла-

дання курсу англійської мови, поряд із засвоєнням необхідних навичок і вмінь у мовному спілкуванні, ми намагались ліквідувати відсутність соціокультурних знань, які студенти повинні були здобути у середній школі. Ми також враховували спеціалізацію курсу (наприклад, курс англійської мови для студентів-економістів мав серію мовних і культурних реалій, без яких професійне іншомовне спілкування неможливе).

Практичний досвід роботи показав, що поряд з мовою і культурою Великобританії (які представлені у більшості навчальних посібників і матеріалів) необхідно знайомити студентів з мовою і культурою США. Це зумовлено тим, що їхнє майбутнє професійне іншомовне спілкування, можливо, буде проходити з представниками американської культури і американського варіанту англійської мови. Тому в курс англійської мови у немовному ВНЗ доцільно включати основні факти, які представляють культурні і мовні реалії США [7, с. 39].

Враховуючи прагнення України вступити до Європейського Союзу, ми вважали необхідним включити до соціокультурного компонента змісту навчання іноземної мови теми, що відображають:

- геополітичний портрет сучасної Європи;
- політичні і соціальні європейські структури;
- історичну спадщину Європи, ідеї державності та свободи у суспільстві;
- загальноєвропейську культуру та європейське культурне розмаїття;
- багатомовність сучасної Європи та лінгвістичні права людини;
- історію розвитку ідеї єдиного загальноєвропейського дому, збереження культурного розмаїття його громадян;
- прагнення до збалансованості інтересів представників різних країн і народів Європи, до проведення спільних акцій, спрямованих на розв'язання екологічних, економічних, соціальних і політичних проблем сучасної Європи і світу;
- загальноєвропейські цінності (свободу, демократію, права людини у суспільстві);
- повагу до загальноєвропейських законодавчих актів про права людини;
- відкритість і толерантність до представників інших культур, готовність вивчати традиції і звичаї інших народів;
- відмову від стереотипів і упередженого ставлення, готовність знайти взаєморозуміння [1, с. 120].

У процесі навчання ми вважали важливим і необхідним формування вміння брати участь у діалозі культур. Діалог культур може мати місце лише за умови приналежності комунікантів до різних культур, а це вимагає моделювання ситуацій усного та письмового спілкування з носіями мови. Тут у пригоді стала рольова гра, в якій один з комунікантів виступав від власного імені, а інший брав на себе роль носія іноземної мови [2, с. 9].

Така рольова гра допомогла підготуватися до діалогу культур, що передбачає:

- знання особливостей і досягнень культури рідного народу, готовність представити рідну культуру в умовах іншомовного оточення;
- вміння пояснювати факти рідної культури зарубіжному гостеві, досвід культурного посередника між представниками рідної та зарубіжної культури;
- обізнаність з культурними особливостями основних націй і народностей, що населяють Україну, готовність докладно розповісти про них іноземною мовою [1, с. 121].

У рольовій грі формуються комунікативні моделі поведінки у різних життєвих ситуаціях у зарубіжних країнах, володіння якими знадобиться молодим громадянам України під час реального перебування у країні, мову якої вони вивчали.

Перед закінченням вивчення курсу іноземної мови ми провели другу серію тестів з метою визначення ступеня розвитку соціокультурної компетенції студентів. Тестування проводилось за параметрами, аналогічними до тих, які були включені в тест перед початком вивчення курсу іноземної мови. Але завдань було більше і вони були складніші. Результати тестування показали, що ступінь розвитку соціокультурної компетенції значно зріс.

Висновки і пропозиції. Таким чином, щоб сформувати соціокультурну компетенцію студентів, необхідно систематично включати культурно-країнознавчу інформацію, яка має використовуватись в усному та письмовому спілкуванні, цілеспрямовано формувати міжкультурні вміння та навички, а також навчати студентів комунікативних моделей поведінки в іншомовному середовищі.

Список використаної літератури:

1. Першукова О. Переосмислити мету: Розвиток соціокультурного компонента змісту навчання іноземної мови в контексті діалогу культур. *Іноземні мови в навчальних закладах*. 2004. № 3. С. 116–121.
2. Склярєнко Н.К., Голованчук Л.П. Формування соціокультурної компетенції учнів за навчально-методичними комплексами серії English through Communication. *Іноземні мови*. 2003. № 1. С. 9–10.
3. Lado, Robert. Language Teaching, a scientific approach. Мс. Graw-Hill, Inc. New York. 1983. 221 p.
4. Киливник В.В. Формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови в системі педагогічного коледжу. URL: https://vspu.edu.ua/content/specialized_academic_council/doc/2019/Kilivnick_V/dis.pdf (дата звернення: 23.01.2021).
5. Власенко Л.В., Божок Н.О. Соціокультурна компетенція при вивченні іноземної мови. URL: <http://www.pdaa.com.ua/np/pdf4/6.pdf> (дата звернення: 23.01.2021).
6. Гордієнко М.Н. Особливості формування соціокультурної компетенції у студентів немовних спеціальностей за допомогою сучасних інформаційних технологій. URL: http://www.kamts1.kpi.ua/sites/default/files/files/02_%20Gordiyenko_Socio-cultural_Competence.pdf (дата звернення: 23.01.2021).
7. Топалова В.М. Структура и содержание социокультурного теста в техническом вузе. *Іноземні мови*. 1996. № 4. С. 38–39.

Oryshchyn I. Development of sociocultural competence of students of non-language universities during the study of a foreign language in a professional direction

The article discusses the problem of formation of sociocultural competence of students studying in non-language universities, when they study a foreign language in a professional direction. The urgency of the problem was emphasized since these days a foreign language has become a means of intercultural communication. It is important to prepare students for a tolerant perception of the manifestations of someone else's culture and to overcome the misunderstandings that may arise in the contact of cultures different historically and politically. The publications of foreign and domestic authors who investigated the mentioned problem are analysed. The best advice from professionals to solve this problem is used. The elements of sociocultural content of foreign language learning have been formulated and the definition of background knowledge necessary for the development of sociocultural competence is presented. A sample of the test which was offered to students at the initial stage of studying a foreign language in a professional direction to determine their level of sociocultural knowledge is presented. The test results showed that the level was low. In the process of further study of a foreign language in a non-language university, the need to introduce students not only to the language and culture of the UK and the USA, but also to European culture and European cultural diversity was emphasized. Taking into account Ukraine's aspirations for entering the European Union, special attention is paid to the desire to balance the interests of representatives of different countries and peoples of Europe, to conduct joint actions aimed at solving environmental, economic, social and political problems.

For practical mastery of sociocultural communication skills, role-playing games were used that simulated situations of oral and written communication with native speakers, as well as they formed communicative behaviour patterns in different life situations in foreign countries. At the final stage of studying a foreign language in a professional direction, the test was carried out to determine the level of sociocultural knowledge acquired by students in the process of studying. The test results showed that the level of their sociocultural competence increased significantly compared to that which was at the initial stage and that the method used to solve the problem under study was correct.

Key words: sociocultural competence, students, a non-linguistic university, a foreign language in a professional direction, culture, background knowledge, realities.